

สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ดร. คุณกัญญา ธรรมมงคล

เรื่อง พระอัจฉริยภาพในการใช้ภาษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ปีพุทธศักราช 2538 เป็นปีแห่งมิ่งมงคลสำหรับ พลสกนิกรทั้งปวง ที่อาศัยอยู่ใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร เนื่องจากเป็นปีแห่งการเฉลิมฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระมิ่งขวัญของพวกเราทุกคน

พระปรีชาสามารถ และพระวิริยะอุตสาหะในด้านต่าง ๆ ซึ่งล้วนเป็นคุณานุภาพแก่เหล่าพลสกนิกรของพระองค์ท่านนั้นเป็นที่ประจักษ์ และได้รับการยกย่องเทิดทูนไปทั่วโลก และหนึ่งในพระปรีชาสามารถเหล่านั้นก็คือ พระอัจฉริยภาพทางด้านภาษา ซึ่งพระองค์ทรงมีความสนพระทัยและทรงรอบรู้อย่างลึกซึ้งยิ่งปราชญ์

เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติ และสดุดีพระปรีชาสามารถรวมทั้งเพื่อเผยแพร่พระอัจฉริยภาพทางด้านภาษาของพระองค์ให้เป็นที่ปรากฏ คณะบรรณาธิการภาษาปริทัศน์ จึงได้ขออนุญาตสัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ดร.คุณกัญญา ธรรมมงคล อดีตผู้อำนวยการสถาบันภาษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้มีโอกาสดีอันเป็นมงคลสูงสุดในชีวิต ได้เข้าเฝ้าใกล้ชิดเบื้องยุคลบาท นับจนปัจจุบันเป็นเวลา 39 ปี ทั้งมีโอกาสได้รับพระมหากรุณาธิคุณทรงแนะนำอธิบาย และให้ความกระจ่างในเรื่องภาษาเสมอมา ทำให้รู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้

คำถามที่ 1 : พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับสั่งได้กี่ภาษาและขอเรียนถามประวัติการศึกษาของพระองค์

ในด้านภาษา

ศาสตราจารย์ คุณกัญญา: พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับสั่งภาษาได้ทั้งหมด 5 ภาษา ภาษาต่างประเทศ 4 ภาษา คือ ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน และละติน แต่จริง ๆ แล้วภาษาแรกที่ทรงเรียน คือ ภาษาไทย ทรงเล่าว่าก่อนเสด็จต่างประเทศ ทรงท่องพยัญชนะไทยได้ตั้งแต่ ก-ง ครั้นเสด็จประทับต่างประเทศที่สวิตเซอร์แลนด์ เมื่อพระชนมายุได้ 5 พรรษา ก็ทรงเข้าเรียนอนุบาลที่ประเทศนั้น ประทับอยู่ที่สวิตเซอร์แลนด์ตั้งแต่พระชนมายุ 5-18 พรรษา ระหว่างนั้นก็ทรงเข้าโรงเรียนตลอด เมื่อจบชั้นอนุบาลก็ทรงเข้าเรียนโรงเรียนแบบมอนเตสซอรี (Montessori Method) ซึ่งเน้นการฝึกประสาทการรับรู้ส่วนต่าง ๆ (sense) และการให้เด็กได้เรียนรู้ด้วยตนเอง (self education) ภาษาที่ทรงเรียนในขณะนั้น คือภาษาฝรั่งเศส เมื่อพระชนมายุ 11 พรรษา ทรงเริ่มเรียนภาษาเยอรมัน และละติน ทรงมีพระปรีชาสามารถทางภาษาละตินมาก สำหรับภาษาอังกฤษนั้นเมื่อทรงพระเยาว์ ทรงเคยมีครูชาวอังกฤษ 2 คน มาอ่านนิทานภาษาอังกฤษให้ฟัง แต่ทรงเริ่มเรียนภาษาอังกฤษในโรงเรียนครั้งแรกเมื่อพระชนมายุ 14 พรรษา พระองค์ทรงเรียนรู้อังกฤษส่วนหนึ่งจากการฟังวิทยุบีบีซีโดยสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงแนะนำให้ฟังรายการข่าวทางวิทยุบีบีซี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็น self-educated man ซึ่งจะเห็น

ได้จากการเรียนภาษาไทยของพระองค์ท่าน ท่านทรงเรียนภาษาไทยอย่างจริง ๆ จัง ๆ ในช่วงเวลาสั้น ๆ เมื่อพระชนมายุได้ 18 พรรษา ในตอนแรก ทรงเขียนไม่ได้เลยแต่เมื่อทรงเริ่มการติดต่อสื่อสารวิทยุ ต้องมีการเขียนโทรพิมพ์ จึงทรงฝึกเขียน ทรงศึกษาภาษาอังกฤษและภาษาไทยด้วยพระองค์เอง เป็นส่วนใหญ่ โดยทรงศึกษาจากการอ่านมาก พระองค์ท่านทรงมีความรู้ทางรากศัพท์ดีมาก โปรดใช้ศัพท์สูงที่เรียกว่า rare words เป็นคำแปลก ๆ ที่ไม่แพร่หลาย ทรงมีความสนพระทัยทางด้านภาษามาก จะเห็นได้จากพระราชดำรัสของพระองค์ท่าน ทรงพิถีพิถันเรื่องคำมาก เมื่อมีผู้ร่างถวายตามแนวความคิด (idea) ที่พระราชทานไป พระองค์จะทรงตรวจสอบทั้งในด้านความหมายและน้ำหนักของคำ เพื่อให้ได้คำตรงตามที่ตั้งพระทัยไว้ ส่วนพระราชดำรัสในวันที่ 4 ธันวาคม ในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระองค์ท่านนั้น จะรับสั่งโดยไม่มีการเขียนไว้ล่วงหน้าเลย (impromptu)

คำถามที่ 2 : พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสนพระทัยหนังสือประเภทใด และทรงโปรดหนังสือภาษาใดมากที่สุด

ศาสตราจารย์ คุณกัญญา : นอกจากหนังสือพิมพ์ภาษาไทย และภาษาอังกฤษที่ทรงอ่านเป็นประจำแล้ว ทรงโปรดหนังสือภาษาอังกฤษ หนังสือที่เป็น fact เรื่องเกี่ยวกับดาราศาสตร์ จักรวาล หรือ วิทยาศาสตร์ ทรงสนพระทัยวิชาดาราศาสตร์มาก

คำถามที่ 3 : ขอทราบรายละเอียดเกี่ยวกับการแปลหนังสือ นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ และ ตีโต พระองค์ท่านทรงใช้เวลานานเท่าใดในการแปล ทรงมีสิ่งใดเป็นแรงบันดาลใจให้ทรงแปลหนังสือ 2 เล่มนี้

ศาสตราจารย์ คุณกัญญา : แรงบันดาลใจที่ทรงแปลเรื่อง นายอินทร์ คือ พระองค์โปรดเรื่องการทํางานแบบปิดทองหลังพระ เรื่องนายอินทร์ เป็นเรื่องในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เกี่ยวกับการทํางานเบื้องหลังโดยไม่มีใครรู้ อีกสิ่งหนึ่งที่ทำให้พระองค์ท่านสนพระทัยเรื่อง

นี้ก็ คือ พระองค์ท่านสนพระทัยเรื่องเรือมาก ทรงเคยสร้างเรือรบศรีอยุธยาจำลองลำเล็ก ๆ และในเรื่องนายอินทร์ ก็มีเรื่องเกี่ยวกับยุทธการทางทะเล ส่วนเรื่องตีโต ทรงเห็นว่า ตีโตเป็นบุคคลที่น่าสนใจ เป็นอัจฉริยะบุคคล ตอนนั้นยูโกสลาเวียแตกเป็นเสี่ยง ๆ แต่เขาสามารถรวมคนที่แตกต่างกันทั้งเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม ให้มารวมกันอยู่เป็นประเทศยูโกสลาเวียได้และสามารถต่อต้านสตาลินได้ ในตอนแรกทรงแปลโดยตั้งพระทัยจะให้เป็นการให้การศึกษาแก่ข้าราชการทรงแปลเรื่องตีโตตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 ทรงใช้เวลาแปลประมาณ 6-7 เดือน ส่วนเรื่อง นายอินทร์ ทรงเริ่มแปลในปี พ.ศ. 2520 และทรงใช้เวลาแปลอยู่ 3 ปี เสร็จเมื่อ พ.ศ. 2523

คำถามที่ 4 : ผลงานและบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่แสดงถึงพระปรีชาสามารถของพระองค์ท่านในด้านภาษา มีอะไรบ้าง นอกจากหนังสือสองเล่มที่ทรงแปลแล้ว ทรงมีพระราชนิพนธ์เรื่องอื่น ๆ หรือทรงแปลเรื่องอื่น ๆ อีกหรือไม่

ศาสตราจารย์ คุณกัญญา : นอกจากหนังสือ 2 เล่ม คือนายอินทร์ และตีโต ทรงมีงานพระราชนิพนธ์แปลจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทยคือทรงแปลบทความ 10 เรื่องจากนิตยสารต่าง ๆ เช่น Newsweek Economist ส่วนพระราชนิพนธ์แปลจากภาษาไทย เป็นภาษาอังกฤษ ก็มีมหาชนกชาดก เป็นวิทยารมย์ อยู่ในทศบารมีของพระพุทธเจ้า สิ่งที่แสดงอัจฉริยภาพของพระองค์ท่านก็คือ เมื่อทรงแปลชาดกซึ่งเป็นเรื่องโบราณก็ทรงใช้ภาษาอังกฤษโบราณให้สอดคล้องกัน ในเรื่องพระมหาชนกนี้ ในช่วงแรกพระองค์ทรงแปลจากชาดก เป็นภาษาอังกฤษ แต่ทรงพระราชนิพนธ์เพิ่มเติมด้วยพระองค์เองในตอนท้าย ทำให้แตกต่างไปจากเรื่องเดิมในชาดก ภาษาไทยที่พระองค์ท่านทรงพระราชนิพนธ์เพิ่มเติมขึ้นนั้นกลมกลืนไปกับภาษาโบราณในชาดกเป็นอย่างดี แสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถในการใช้ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษของพระองค์ท่าน ทั้งยังทรงแฝงพระอารมณ์ขัน และปรัชญาไว้ในเรื่องอีกด้วย พระราชนิพนธ์เรื่องนี้ทรงเริ่ม

แปลและแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2533 ขณะนี้อยู่ในโรงพิมพ์สำหรับพระราชนิพนธ์แปลจากภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษเรื่องอื่น ๆ ของพระองค์ท่านก็คือ ทรงแปลพระราชดำรัสในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาของทุกปี เป็นภาษาอังกฤษ โดยทรงเริ่มแปลพระราชดำรัสเรื่องน้ำและสิ่งแวดล้อม เมื่อวันที่เฉลิมฯ ปี 2532 เนื่องจากมีหน่วยงานจากสหประชาชาติ มีความสนใจในพระราชดำรัสเรื่องนี้ และขอร้องให้มีการแปลเป็นภาษาอังกฤษ หลังจากนั้นก็ทรงแปลพระราชดำรัสในวันเฉลิมฯ เรื่อยมาสำหรับวิธีที่ทรงแปลนั้นจะซับซ้อนหลายขั้นตอน ตอนแรกจะมีเจ้าหน้าที่ถอดเทปเป็นภาษาไทยไว้ และถวายทอดพระเนตร จากนั้นทรงเอาข้อความนั้นมาตรวจสอบกับเทป และทรงปรับปรุง แล้วจึงทรงเอาข้อมูลมาพิมพ์ใส่คอมพิวเตอร์ และทรงเรียบเรียงใหม่ ส่วนที่ต้องตัดทิ้งหรือเพิ่มเติมอย่างไร ก็ทรงทำเครื่องหมายไว้ ต่อจากนั้นก็ทรงแปลเป็นภาษาอังกฤษเข้าคอมพิวเตอร์ทันที โดยจะทรงแบ่งเป็นย่อหน้าตามความเหมาะสม จากนั้นก็จะทรงตรวจแก้ไขอีกหลายครั้ง ทรงแปลอย่างเป็นระบบมาก เพราะฉะนั้นจะสามารถตรวจสอบได้ตั้งแต่ต้นฉบับแรก การที่ทรงแปลจากภาษาหนึ่งเป็นอีกภาษาหนึ่งได้ทันทีเช่นนั้น เพราะพระองค์ท่านทรงพระปรีชาสามารถทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ทรงมีพรสวรรค์ทางด้านภาษาจริง ๆ

นอกจากทรงแปลพระราชดำรัสต่าง ๆ แล้ว ในระยะหลังในทุก ๆ ปี พระองค์ท่านจะทรงพระราชนิพนธ์ร้อยกรอง เป็นคำอวยพรปีใหม่ ให้แก่ข้าราชการบริพาร เช่น ในปีนี้ (2538) มีพระราชดำรัสอวยพรว่า

“พูดมาก คนฟังยาก
พูดเร็ว ฟังไม่ทัน
พูดดี ฟังสบาย”

หรือในปี 2535 ทรงมีพระราชดำรัสอวยพรว่า

“พ่รุ้งของวาน เรามุ่งดี ไม่หมกมุ่น
วานของพ่รุ้ง เราเพียรดี ไม่เกียจคร้าน
พ่รุ้งทั้งวาน ก็ยอมดี มีสุขสันต์”

(พระราชดำรัสอวยพรในปีต่าง ๆ ในภาคผนวก)

จะเห็นว่าพระองค์โปรดการเล่นคำ มีพระปฏิภาณไวแหลมคม มีพระอารมณ์ขัน และยังแฝงความหมายที่ลึกซึ้งด้วย

คำถามที่ 5 : ขอรบกวนพระจริยาวัตรของพระองค์ในการส่งเสริมการใช้ภาษาไทย

ศาสตราจารย์คุณกัญญา : ทรงสนพระทัยภาษาไทยมาก เคยเสด็จคณะอักษรศาสตร์ จุฬาย เมื่อ พ.ศ. 2502 และทรงอภิปรายเรื่องการใช้ภาษาไทยกับชุมนุมภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ ตามคำกราบบังคมทูลเชิญของ ศาสตราจารย์ หม่อมราชวงศ์ สุนชาติ สวัสดิกุล ทรงอภิปรายปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการใช้ภาษาไทยได้อย่างลึกซึ้งมากเยี่ยงนักปราชญ์ แสดงถึงพระปรีชาสามารถอย่างแท้จริง ทำให้ผู้โชคดีที่ได้ร่วมเข้าฟังการอภิปรายรู้ซึ่งว่าทรงเป็นนักภาษาโดยแท้

เรื่องความสนพระทัยภาษาไทยนี้ ทรงเคยมีพระราชดำรัสว่าภาษาไทยที่ถูกต้องคือภาษาไทยต่างจังหวัด เพราะเป็นภาษาไทยแท้ ทรงสนพระทัยเรื่องการออกเสียงมาก บางครั้งทรงฟังวิทยุ และทรงปรารภว่า การออกเสียงในภาษาไทยเปลี่ยนไป ทรงสังเกตว่ามีการเปลี่ยนแปลงเสียงสระ และคนไทยปัจจุบันนี้มีการออกเสียงคำบางคำคล้ายกับเสียงในภาษาอังกฤษ เช่น คำว่าสตางค์ ซึ่งควรออกเสียงว่า สะ-ตางค์กลับออกเสียงติดกันเป็น สตางค์ หรือ เสียง “sh” ในภาษาอังกฤษนั้นภาษาไทยไม่มีต้องออกเสียงเป็น ช หรือ ฉ แต่ปัจจุบันนี้กลับมีการออกเสียง ฉ หรือ ช ในภาษาไทย เช่นเดียวกับ sh ในภาษาอังกฤษ ส่วนเสียงวรรณยุกต์ทรงรู้สึกว่าเป็นภาษาไทยจะเปล่งสูงขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งทรงสันนิษฐานว่าอาจจะเกิดขึ้นจากการฟังภาษาต่างประเทศ แล้วอยากพูดอย่างชาวต่างประเทศ หรืออาจจะเกิดขึ้นเพราะเส้นเสียงหรืออวัยวะในการเปล่งเสียงเปลี่ยนไป ทั้งนี้เพราะคนไทยตอนนี้มีเชื้อชาติคละกันไป ทำให้อวัยวะในการเปล่งเสียงเปลี่ยนไปได้ หรืออาจจะมาจากชีวิตความเป็นอยู่อาหารการกินก็ได้ แสดงว่าเมื่อทรงได้ยินแล้วจะทรงวิเคราะห์อย่างมีหลักตลอดเวลา นอกจากนี้สำนวนร่วม

สมัยต่าง ๆ ท่านก็ทรงรอบรู้โดยได้จากการฟัง เช่น ฟังวิทยุและทรงวิเคราะห์ไปด้วย

คำถามที่ 6 : ขอทราบพระปรีชาสามารถอื่น ๆ ทางภาษา นอกเหนือจากพระราชนิพนธ์ของพระองค์ท่าน

ศาสตราจารย์ คุณกัญญา : ทรงพระราชทานชื่อพระตำหนักที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรงสร้างถวายสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เนื่องในวโรกาสพระชนมายุครบ 5 รอบ ว่าพระตำหนักสิริยาลัย ชื่อพระตำหนักนี้แสดงถึงพระปรีชาสามารถในการเลือกใช้คำที่ไพเราะเหมาะสม และมีความหมายดีมาก

คำถามที่ 7 : พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระปรีชาสามารถในเรื่องการดนตรีอย่างยิ่ง อยากเรียนถามอาจารย์ว่า มีเพลงใดบ้างที่ทรงแต่งเนื้อร้องด้วยพระองค์เอง

ศาสตราจารย์ คุณกัญญา : เรื่องดนตรีนั้น ตอนแรกทรงพระราชนิพนธ์ทำนองอย่างเดียว แต่ตอนหลังทรงพระราชนิพนธ์เนื้อร้องเป็นภาษาอังกฤษด้วย เช่น เพลง Still on My Mind, Old Fashioned Melody, No Moon, Dream Island และ Echo

คำถามที่ 8 : จากประสบการณ์ของอาจารย์ที่ได้มีโอกาสใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท อาจารย์มีความประทับใจในพระปรีชาสามารถทางด้านภาษาของพระองค์อย่างไร

ศาสตราจารย์ คุณกัญญา : รู้สึกประทับใจพระปรีชาสามารถมาก การที่ได้มีโอกาสได้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทเวลาทรงดนตรีมีชื่อเพลงแปลกๆ มากมาย มีศัพท์หลายตัวที่ไม่รู้จัก เมื่อทูลถามท่าน ท่านจะทรงตอบได้ทุกครั้ง พระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ เคยทรงให้สัมภาษณ์วารสารภาษาปริทัศน์ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็น dictionary เคลื่อนที่ คือท่านทรงรู้คำศัพท์มากจริง ๆ และทรงรู้อย่างลึกซึ้ง

ส่วนความประทับใจส่วนตัวนั้น ขอยกตัวอย่างในช่วงที่เขียนหนังสือตำราภาษาอังกฤษนั้นมีบทหนึ่งเกี่ยวกับ Latin roots ซึ่งยากมาก เพราะไม่เคยเรียนภาษาละติน ก็ได้กราบบังคมทูลถาม ซึ่งท่านก็ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ ทรงอธิบายศัพท์ละติน ให้ฟังจนเข้าใจแจ่มแจ้ง ทำให้สามารถเขียนหนังสือบทนั้นได้จนจบ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างที่สุด

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นนักปราชญ์ทางภาษาเพราะทรงรู้คำศัพท์มากเหลือเกิน รู้อย่างลึกซึ้ง เพราะสนพระทัยเรื่องศัพท์เป็นพิเศษ ทั้งที่มาของศัพท์และรากศัพท์ จากที่ได้เข้าเฝ้า ได้อ่านพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ รวมทั้งได้รับพระมหากรุณาธิคุณทางด้านภาษาก็สรุปได้เป็นประโยคเดียวสั้น ๆ ว่าพระองค์ทรงมีพระอัจฉริยภาพด้านภาษาโดยแท้